

USUTEADUSLINE AJAKIRI

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI
VÄLJAANNE

Vastutav peatoimetaja: **H. B. Rahamägi**

Ajakirja toimkond: H. B. Rahamägi (esimees), J. Köpp, O. Sild,
S. Aaslava, H. Masing, J. Taul, J. Selliov, E. Teppan (korrektor),
K. Valdmann (asjaajaja).

Sisukord :

	lk.
E. Tennmann: Usundtüüpide sõnastikud.	1—10
L. P. Fabricius: Taani kirik.	11—21
Kirikulco viimne sõna.	22—24
J. T.: Ülevaade XVI usuteadlaste konverentsi tööst.	25—28
Varia: Toimetusele saadetud kirjandus. — Usuteaduskonna lõpetanud 1934 a. — Auhinna saajad 1933 a. ja auhinnatööde teemid 1934. a.	29—30
Usuteaduslikke oskussõnu	31—32

Tartus, 1934

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI KIRJASTUS

Usuteadusline Ajakiri

Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi väljaanne

Vastutav peatoimetaja: H. B. Rahamägi

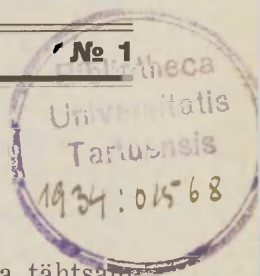
VI aastakäik

1934

№ 1

Usundtüüpide sõnastikud.

E. Tennmann.

Igal nähtusel on omad spetsiifilised tunnused. Iga tähtsaim objekt temale kuuluva ümbrusega, suhetega moodustab mingi kompleksi taolise keskuse, terve võrgu keskpunkti, tsentrumi. Uurimis-objektide kindlaks piiritluseks (definiitsiooniks) on tarvis leida erilised tunnused suhtepunktidenä ja neid siduda ühiselt vaatepunktilt. Tüüpide liigitamise aluseks on ühine vaatepunkt.

Rakendatult usundeile on selliseks vaatepunktiks usulise isiku jumalateadvus, sest usund on suhtumine jumalusega, olgu see jumalus missugune tahes. Teadvus ei tarvitse olla kõrgema astmeline teadlikkus, vaid on madalamal astmel koguni väga nõrk. Siiski on tema oluliselt teadvus, sest ta kuulub isikule kui suhtumise alus kõigele, mis ei ole mitte tema ise. Seda isiklikku, olgu kui nõrka tahes, teadvust ei saa eraldada ühestki vaimu ega hingeelu avaldusest.

Loomulikult on teadvus algastmel naiivne. Algastmel tegeleb inimene meelte kaudu välisilmaga ja projitseerib kõik sinna. Esimesed kokkupõrked välisilmaga on väga suure ulatusega. Esimesed kogemused ilmutavad välisilma osalt, koguni väga suurelt osalt vaenulisena. Valu, ehmatuse, kartuse põhjusi näeb inimene endast väljas. Ta ei või ega taha ise oma häda põhjus olla. Otsides pisikeste ja suurte hädade põhjusi oma välisilmast, ta leiab oma rippuvuse tollest välisilmast, välisilma vastuolu enda soovidega ja ihadega ja on sunnitud sellega kohanema. Ta satub koguni võitlusesse välisilmaga, ka siis, kui see võitlus ei kanna ilmseid võitluse tundemärke.

Esimesed muljed välisilmast on seda tugevamad, mida vaenulisemalt nad puudutavad isiku enesetunnet. Kõige kurvem on enese jõuetuse tunne, kui näiteks laps kannatab nälga ja selle kustutamine viibib. Ta ise oma häda vaigistada ei suuda. Põh-

jus ja abi tulevad — väljast, ruumiliselt. Väljas on kõik tarvilised võimud, kahjulikud ja kasulikud. Nendega kokkupuutudes õpib inimene lapsest saadik oma võimetust tundma ja abi väljast otsima. Mõtteviis on algusest saadik projektiivne — välisilma suhtuv — ruumiline. Kurvad kogemused õpetavad inimeselast ette nägema, tulevikku vaatama. Selle ilmutajaks on — kartus ja lootus, kartus uue häda ees, lootus uuele abile. Vaade tulevikku, kuigi lähemasse, seob teadvuse ajaga. Muidugi sünnib see kõik minimaalse teadvusega, kuid kõik mainitud elemendid on paratamatult olemas.

Kartus ja lootus on puht isiklikud tunded, seotud isikliku huviga. Nende motiiviks on võõras välisvõim, hetero-geenne võim — ülivõim. See ülivõim on muidugi isikuna kujutletud. Teda võib ka mitmes isikus olla, mis ka harilik on. Tema kujutlemine on muidugi enam fantastiline, sest et teda otsekohe vaevalt näha saab, kui mitte unenägudes ja viirastustes. Nii tekib algastmel polüdemonism ja polüteism. Kõik elualad ja tegevused on seotud isiklikkude võimudega ja olenevad neist. Nende kujutlused ja mitmesugused suhtumised moodustavad mütolooia. See jõuab omas arenemises niikaugele, et viimaks annab teogoonia, kosmogoonia, antropogoonia. Nende käitumine annab rituaali, eeskätt muidugi maagilise, mis osutub praktiliseks soterioloogiaks. Siin on juba praeguse usuteaduse põhijooned ja probleemid naiivsel-primitiivsel kujul idus olemas. Aja jooksul see kõik ratsionaliseerub ja jõuab välja kõrgema süsteemini. Primitiivne usk sisaldab õieti kõik idud, mis hiljem nii lopsakalt kasvama ja õitsema löövad, ja mida pärast teaduse või mõistuse abil kunstaednikuna haritakse. Kuid algusest peale domineerib praktiline inimlik huvi affektide survele vastavate ebamääraste kujutlustega (= motiividega).

Meie näeme siin nii suurt kompleksi, et pole raske koostada vastavat sõnastikku, lähtudes põhiollustest ja järk järgult laiendades võrku, teadvusesse tõstes ka teadvusetuid momente.

Lähtekohaks on — isiklik meeleline huvi, enese alalhoid kehaliselt.

Tundeelulised näitajad on kartus ja lootus, eriti esimene, kui hoiatav tegur. See on nii oluline, nimelt oma negatiivse orientatsiooniga, et selle usundi tüübi nimetuseks kartuse usund kõige iseloomustavam on.

Asume kartuse usundi sõnastiku koostamisele. Meid huvitab ühtlasi võrdlus kristlusega. Kui meie viimast loomulikult kõige kõrgemaks usundiks peame, siis ei saa meie alamaid ollusid mitte lugeda temasse kuuluvaks. Selleks leiame ka ilusa kinnituse Uues Testamendis 1. Joh. 4, 18: „Kartust ei ole mitte armastuses, vaid täieline armastus ajab kartuse välja.“

Teisest küljest teame, et ka praegune usuolu sugugi vaba ei ole kartusest. Ka subliimsem ettevaatus, olgu ta ei tea kui „ratsionaalne“, pole muud kui peenendatud kartus. Põhimõtteliselt, oluliselt aga ei saa kristluses kuidagi eeldada kartuse ollust. Ennemini peaksime Ketsemane loole parema seletuse leidma või koguni Kristuse võitlust selles kirjelduses ekslikuks pidama, kui kartust võimalikuks pidama puhtas kristlikus usus. Just võrdluse selguse pärast on metoodiliselt tähtis kartuse usundi spetsiifiliste elementide eraldamine Uuest Testamendist. Sellepärast on eriliselt õpetlik Uues Testamendis leiduvate siia kuuluvate väljendiste ettetoomine.

See kombineeritud meetod — puhta kartuse usundi sõnastiku koostamine ja selle eraldamine Uuest Testamendist annab ühtlasi uusi vatekohti eksegeesile. Mõnedki seni püsinud arusaamatused haihtuvad. Nii näiteks omab 1. Joh. 4, 18 spetsiifiliselt kristliku tähenduse, mis seni peaaegu varjule on jäänud. Niisama sünnib järgnevate tüüpidega.

A. Kartuse usundi sõnastik.

Kartus — φόβος (46 korda).

Matt. 14, 26. Jügrid järvel ehmatavad tondi kartuses ja kisendavad hirmu pärast.

Juurde tulevad sõnad: ehmatama — *ταράσσειν*, ehmatus — *ταραχή* (Mark. 13, 8), tont — *φάντασμα* (cf. Lk. 24, 37 — *πνεῦμα* — vaim läbi kinnise ukse), kisendama — *κράζειν* (58 korda U-s T-s).

Sõna *kartma* — *φοβεῖσθαι* leidub U. T-is 96 korda, sage-dasti negatiivselt. Kartust väljendavad veel sõnad *πτόησις* (1. Ptr. 3, 6: „Kui teie head teete ja mingit hirmu ei karda“; *πτοεῖσθαι* — kohkuma Lk. 21, 9; 24, 37), *στενοχωρία* (hirm, Angst — Rooma 8, 35 resp. kitsikus, ka Rooma 2, 9; 2. Kor. 6, 4; 12, 10; *στενοχωρεῖσθαι* — 2. Kor. 4, 8; 6, 12); ja sisult lähedad sünonüümid:

θλίψις — kitsikus, surve, ahastus, (pehmem kui *στενοχωρία*) — 45 korda U. T-is (Matt. 24, 9. 21. 29; Rm. 2, 9; 5, 3; 12, 12; 2. Kor. 1, 4. 8; 2, 4; 4, 17; 6, 4 jne.) *θλίβειν* — suruma, kitsikusse ajama — 10 korda;

ἀνάγκη — häda (Matt. — Mrk. — *θλίψις*) Lk. 21, 23; 2. Kor. 6, 4; 9, 7; 12, 10; 1. Tess. 3, 7; jne.; *ἀναγκάζειν* — sundima (käsima) Matt. 14, 22; Lk. 14, 23 (coge intrare!); Ap. t. 26, 11; 28, 19 jne.; *ἀναγκαστῶς* (1. Ptr. 5, 2) — sundides;

κόπος — vaev, tüli (Matt. 26, 10; Lk. 11, 7; 18, 5; jne.);

κοπιᾶν — vaeva nägema, töötama (21 korda);

ἀπορία — kitsikus, nõuta olek (Lk. 21, 25);

ἀπορεῖσθαι — kahe vahel olema (Lk. 24, 4; Joh. 13, 22 jne.);

κατήφεια — kurbus (Jak. 4, 9);

λύπη — kurbus (Joh. 16, 6. 20—22; Rm. 9, 2; 2. Kor. 2, 1. 3. 7 jne.);

λυπεῖν kurvastama (Matt. 14, 9; 26, 22, 37; Rm. 14, 15 jne.);

μερίμνα — mure (Matt. 13, 22; Lk. 21, 34; 2. Kor. 11, 28; 1. Ptr. 5, 7);

μεριμνᾶν — muretsema (Matt. 6, 25. 27. 28. 31. 34 jne.);

συνοχή — südamevalu, kitsikus (Lk. 21, 25; 2. Kor. 2, 4);

ταλαιπωρία — õnnetus (Unheil — Rm. 3, 16; Jak. 5, 1);

ταλαιπώρος — vilets, õnnetu (Rm. 7, 24; Ilm. 3, 17);

ταλαιπωρεῖν — häda tundma (Jak. 4, 9);

ὕπομονή — kannatamine, vastupidamine (Lk. 8, 15; 21, 19; Rm. 2, 7; 5, 3, 4; 8, 25; 15, 4. 5 jne., 32 korda);

πάθημα kasvatamine (Rm. 8, 28; 1. Ptr. 1, 11; 4, 13; 5, 1. 9 jne.);

πάσχειν — kannatama (raskusi, häda, valu, Matt. 17, 15; 27, 19; Mrk. 5, 26; Lk. 13, 2; 1. Kor. 12, 26; 2. Kor. 1, 6; 3, 4 jne.);

ἀτιμία — häbi, teotus (Rm. 1, 26; 9, 21; 1. Kor. 11, 14; 15, 43; 2. Kor. 6, 8; 11, 21; 2. Tim. 2, 20);

ἄτιμος — autu (Mtt. 13, 47; Mrk. 6, 4; 1. Kor. 4, 10; 12, 23);

ἀτιμοῦν (Mrk. 12, 4), *ἀτιμάζειν* — teotama (Lk. 20, 11; Joh. 8, 49; Ap. t. 5, 41; Rm. 1, 24; 2, 23; Jak. 2, 6);

ὀνειδος, ονειδισμός — laim, etteheide, laitus (Lk. 1, 25; Rm. 15, 3; 1. Tim. 3, 7; Hbr. 10, 13; 11, 26; 13, 13);

ὀνειδίζειν — laimama, laitma (Mtt. 5, 11; Lk. 6, 22; Mtt. 11, 20; 27, 14; Mrk. 15, 32; 16, 14; Rm. 15, 3 jne.);

διωγμός — kiusamine, tagakiusamine (Mtt. 13, 21; Mrk. 4, 7; 10, 30; Ap. t. 8, 1; 13, 50; Rm. 8, 35; 2. Kor. 12, 10; 2. Tess. 1, 4 jne.);

δίδωκειν — taga kiusama (Matt. 5, 10—12; 5, 44; 10, 23; 23, 34; Lk. 17, 23; 21, 12; Joh. 5, 16; 15, 20; jne. — 42 korda);

κακία — kurjus, halb, kõigi tuletustega: κακός kuri, halb (mitte eetiliselt!), κακολογέειν needma; κακοπάθεια kannatamine, õnnetus; κακοποιεῖν halvasti toimima, rikkuma; τὸ κακόν kahju, kuri (obj.); κακουχεῖν — vaevama; κάκωσις halb toiming;

πόνος — vaev, töö, piin, valu, häda (Ilm. 16, 10. 11; 21, 4);

πένθος — nutt (Jak. 4, 9; Ilm. 18, 7. 8; 21, 4);

κραυγή — kisendamine (Ilm. 14, 18; 21, 4 jne.);

Kõik inimeste hädad, õnnetused, kannatused tulevad alguses vaimude, deemonite, jumalikkude võimude, jumaluste arvele. Algastmel on nende algpära, kus kõige orientatsiooni alus on ruumiline välisilm oma salapärase mõjudega, mida küll veel imedeks ei saa nimetada, sest ime nimetus eeldab suuremat korrapärasuse tunnustamist mõistuse abil; kuid oma ootamatus- tega ja üllatustega (ka see mõiste puudub kui sõna) on tume kujutus imest ja salapärasusest kindlasti olemas, nii pea, kui küsitakse: „mikspärast?“ Ja seda tehakse juba siis, kui ei tunta veel hingepräänimistlikul astmel. Kausaalsuse kategooria on igatahes olemas. Olemas ei ole aga objektiivset korda, järelikult ka mitte kõlblust. Hea ja kuri on täitsa juhuslikud mõnu- ja norutunde või meeleolu väljendised, puht subjektiivsed. Inimene näeb, tajub, maitseb, kannatab kõik ainuüksi oma isiku perspektiivist, ka perekonna elu. Ta on selge egoist. Eeltoodud sõnastikku tohib ainult selles puht egoistlikus mõttes võtta, ilma vähemagi eetilise maiguta. Mis kõlblise varjundiga on, kuulub selles osas kõrgemale astmele. Nii annab astmete vahe juba üksikuile mõistele teise tähenduse juurde ja sellega tõlgitsemise vahe. Näiteks laitmise ei eelda siin mingit kõlblist mõõdupuud, vaid on puht subjektiivne, ilma mingi objektiivse aluseta. Samuti tagakiusamine ei ole muud kui kiusamine, tujukas, jonnakas tülitamine.

Arvesse tuleb muidugi võtta, et põrgates välisilma võimudelt tuletatud takistustele, vastuoludele kui ebameeldivaile nähtusile, alles pika arenemise teel õpitakse rakendama neid otsekohe kaas- inimestele. Studia humaniora tulevad ikka studia divina taga pikal

vahemaal. Inimene kui inimene leitakse väga hilja üles, kõigest egoismist, subjektivismist ja perspektivismist hoolimata, isegi hoolimata kõigi looduse nähtuste isikustamisest. Ebamäärane „võimu“ (mana) kujutus ei ole mitte abstraktsioon, vaid mõttelise saamatuse avaldus.

Seni toodud sõnastiku osa, mis ei ole veel täielik, vaid ainult Uue Testamendiga piiratud proov, on koostatud ainult vastuolude vaevatud inimese seisukohast, sest et negatiivne külg paremini peegeldab egoismi või kõlbluse puudust. Just see negatiivsus on iseloomustav. See külg on tugevasti eristatud mitmesuguste varjunditega. Selle vastand on muidugi ka olemas, kuid hoopis sõnavaesem. Kurjad vaimud ja võimud on alati olnud mõjuvamad kui head.

Nagu kartus ja hirm on ikka üksikaffektid ja niisama vähe abstraktsioonid kui mana (õieti peaks kujutlema siin alguses teosõna: mina kardan, mina kartsin), nii ka positiivne külg piirdub ainult konkreetse juhuga: mina pääsin, mina lootsin, mina ootan jne. Muidugi tuli siis ka selle üritus vaimudelt, varem isiklikelt võimudelt. Sest kartuse usund ise pole ka ühe astmeline. Kuid siin jätame sisemised vahed tegemata.

Positiivne külg ei ole raske tuletada.

Kartuse vastu seisab lootus — *ἐλπίς*, mis nimesõnana evangeeliumis üldse ei leidu, ka Ilm. raamatus mitte, kuid epistlites ja Ap. t. r-s kokku 48 korda. Jeesuse suus ei tule teosõna *ἐλπίζειν* rohkem kui üks kord ette — Lk. 6, 34: „Kui teie laenate, kellelt teie loodate tagasi saada, mis tänu teil sest on?“ Aja kategooria rakendamise mõttes on see äärmiselt huvitav. Epistlreis esineb ka teosõna kaunis sagedasti (24 korda ja 5 korda evangeeliumes).

Kus on häda ja õnnetust, sääal on mõnikord ka pääsmist — *σωτηρία, σωτήριος, τὸ σωτήριο, σώζειν, σωτήρ*, muidugi kõige lihtsamamas, otsemas mõttes. Uues Testamendis on kõige selle tähendus küll teine, eriti ap. Pauluse juures. Kuid Paulusegi õpetuse juured pole üsna võõrad projektiivsele usundile selle järgmisel astmel.

Õnn, õnnetuse vastand, Uues Testamendis ei tule sugugi ette. Selle asemel aga hoopis lihtsam mõiste „kasu“ (võit) — *κέρδος* (Fil. 1, 21; 3, 7; Tiit. 1, 11), *πορισμός* (1. Tim. 6, 5. 6) — *κερδαίνειν*, kasu saama, endale võitma (Matt. 16, 26; 18, 15;

25, 17 jne.). Kasu vastandina tuleb *ζημία* kahju (Ap. t. 27, 10; Fil. 3, 7. 8) ja *ζημοῦν* kahju saama, kaotama (Mtt. 16, 26; 1. Kor. 3, 15; 2. Kor. 7, 9; Fil. 3, 8) juurde. Kaotamine otseses mõttes, see on ärilise kasu või kahju maiguta *ἀπόλλυμι* (— *ναι*) — hävitama, hukkama (Matt. 10, 39; Lk. 15, 4. 5. 7. 8. 10. 32; Joh. 6, 39; 18, 9 jne.) toob juurde korrelaadid otsima ja leidma — *ζητεῖν, ζητησῖς* (Matt. 6, 33; 7, 7; 12, 43; 13, 45; 18, 12; 21, 46; 28, 5 jne.; Joh. 3, 25; Ap. t. 15, 2; 25, 20; 1. Tim. 1, 4; 6, 4 jne.) ja *εὐρίσκειν* (Matt. 1, 18; 7, 7; 7, 14; 8, 10; 10, 39; 11, 29; 12, 43; 13, 46; 22, 9 jne.). Kurbuse korrelaadina ei või ka usundi algastmel puududa rõõm *χαρά* (Matt. 13, 10. 44; 25, 21; Lk. 1, 14; 2, 10; 10, 17 jne., üle 40 koha). Loomulikult tuleb ka siin varjundite vahet teha usundi astme või kõrguse vahel, mis annab sõnale mitmesuguse iseloomustava tähenduse. Sarnased sõnad, kui kurbus ja rõõm ei puudu ühelgi astmel, kuid seletus erineb väga. Seletuse vahede leidmiseks teist alust ei saa olla, kui tüüpide eneste eristamine. *Χαρά* kõrval on elavam rõõmu avaldus hõiskamine *ἀγαλλίασις* (Lk. 1, 14. 44; Ap. t. 2, 46; Hbr. 7, 9; Juuda 24). Vastavad teosõnad on *χαίρειν* ja *ἀγαλλιᾶν, -ᾷσθαι*.

Seni koostatud kujutluste aluseks oli inimese kartus vastuolus välisilmaga, täpsemalt enese projektsioonidega välisilma, see on, enese jagamisega kahe ilma vahel, andes välisilmale suurema võimu ja tähenduse. Et see kartus on inimlik, on väga arusaadav. Inimliku affektina püsib tema ka inimestel, kes põhimõtteliselt asuvad või peaks asuma kõrgemal astmel, mitte üldise arengu pärast üksi, vaid ka isiklikult suurema tuntuse vara poolest.

Spetsiifiliselt aga ja ka geneetiliselt paigutame kartuse kõige madalamasse tüüpi, kuhu tema kuulub, ja ei lasku mitte inimliku ja usulise olluse segamisse, kus see mitte teadlikult ja metoodiliselt ei ole õigustatud.

Nüüd asume kartuse põhjuse vaatlusele, millisena inimene kujutleb vaime ja võime. Lihtsuse pärast jätame kõrvale vaheastmed, präanimismi ja animismi vastava polüdemonismi ja polüteismiga, sest meie huvi pole mitte arenemine kui sarnane, vaid usutüüpide sõnalised, resp. kujutuslikud kompleksid teatavas seoses, nii palju kui assotsiatsioonid võimaldavad süsteemi.

Kartuse põhjus on projektiivne välisvõim, mis lõpuks,

mitte lõppude lõpuks, koondub kõige tugevama ülemvõimu ümber, kes kardetud ja austatud jumalana osutub kõike valitsevaks.

Kartuse objekt on kõige võimsam jumal. Missugune on see jumal? Mida ütleb temast primitiivne dogmaatika?

Nagu primitiivne elu on ilma süsteemita, see on — ilma loogikata ja ei tunne ka looduse süsteemi, nii on tema projektsioonid, kujutluste kogu ilma mingi plaanita. Kõik on juhuslik. Ka jumala tahtmine on juhuslik, ilma plaanita, täitsa tujukas. Maksab ainult tema silmapilkne otsus: sic volo, sic jubeo — nagu iga despoodi juures. Kellelgi pole õigust ega võimalust küsida põhjendust. Arupärimist ei ole. Jumal on absoluutne despoot, türann, diktaator, absoluutse võimuga, millel pole vastast ega võistlejat. Ta ütleb: „Ma heidan armu, kellele ma armu heidan, ja halastan, kelle pääle ma halastan.“ (Ex. 33, 19; Rm. 9, 15).

Kartuse usundi projektiivne jumal on kujutletud absoluutse tahtmisega, omavolilisena. Tema tahtel on muutlik, tujukas iseloom. See tahe ei ulata pikale ajale. Muidu poleks ju mõtet seda tahtmist ohvrite ja palvetega muuta.

Kartuse usundi jumal on kuri, aga muutlik, nagu looduse mõjud, millest oleneb inimese elu. Ta on vihane, aga ta halastab ka ja annab armu. Arm ja halastus kõige puhtamal kujul ilmub sääls, kus kõik oleneb ainuüksi ülivõimust, mida usub ja tunnistab jumalakartlik inimene. Apostel Paulus rõhutab eriti häämeelega sarnast absoluutse võimuga Jumalat, kelle armaga ei ripu inimese tahtest. Primitiivne inimene otsib oma projitseeritud jumala muutlikkuse põhjust enese juures, kuigi mitte moraalses mõttes. Ta kardab jumalat pahanada, püüab tema meele pärast olla. Inimese süü on, kui ta jumala viha välja kutsub, ja inimese tegu on, kui ta jumala meele armuliseks pöörab. Tegelikus elus ometi ei osutu see vahekord inimese ja jumala vahel alati ühtlaseks. Ka siis, kui inimene oma arust kõik teeb, et olla jumala meele järele ja saada tema õnnistuse osaliseks, tuleb ette, et oodatud õnnistus tulemata jääb. Inimene ei saa siis jumala tahtmist mitte teada. Kuigi selle tahtmise tunnetamiseks kõiksugu oraakleid ja liiske tarvitatakse, tuleb viimne põhjus sagedasti alles hiljem avalikuks.

Nii areneb inimene ühes oma jumala kujutlusega, keda ta alguses ikka välisilmas usub asuvat. Kodujumalast saab küla-

jumal ja hõimujumal ja viimaks rahvuslik jumal. Tema aitab ja toetab oma rahvast. Aga rahvas peab ka teda toetama, tema eest võitlema, ei tohi teda unustada ega temast loobuda. Eriti preestrid — on — jumala abimehed, — jumala sulased.

Sellest mõttekäigust järgneb jumala teenimise viis — jumalateenistuse kombed. Et jumal on kujutletud inimese sarnasena, siis tarvitab tema ka andeid ja ohvreid. Ta tarvitab ka tema poole pööramist palvetes, kiituses ja austamises, millega tema viha saab pehmeneda või isegi kaotada.

Despoodina kujutletud jumal nõuab suurt austamist ja ei luba kuidagi seda au vähendada ega salli enese kõrval kedagi teist. Tema ei anna oma au mitte teisele (Jes. 42, 8; 48, 11).

Kartuse usundi jumala iseloom on meil nüüd peajoontes käes. Otsime vastavad jooned ja omadused üles Uues Testamendis.

Ülivõimuna on kartuse usundi jumal — kõikvõimne, παντοκράτωρ (2. Kor. 6, 18; Ilm. 1, 8; 4, 8; 11, 17; 15, 3; 16, 7; 16, 14; 19, 6. 15; 21, 22). Sisuliselt leidub Jumala kõikvõimsus Lk. 1, 27; Mt. 3, 9; 19, 26. Ilmutamise raamatus on sageli tarvitatud vormi Κύριος ὁ Θεός ὁ παντοκράτωρ, mis näib jälgivat Vana Testamendi eeskuju Jahve Elohiim või Jahve Seebaoth. Kiriost asendab Lk. 2, 29; Ap. t. 4, 24; 2. Tim. 2, 21 ja Ilm. 6, 10 sõnaga δεσπότης, isand, Issand, absoluutne käskija, kelle teenija on ori, δοῦλος. Kuningana (βασιλεύς) Jumal esineb U. T-is otsekohe ainult 1. Tim. 1, 17 ja Matt. 5, 35, kaudselt on Jumal kui valitsev kuningas eeldatud Jumala riigi nimetuses — βασιλεία τοῦ Θεοῦ või β. τῶν οὐρανῶν. Jumala kuninglikku trooni (θρόνος) mainitakse Matt. 5, 34 (taevas = troon) ja Ap. t. 7, 49 Jes. 66, 1. 2 eeskujul; ja hulk kohti Ilm. raamatus. Troon ja jalgealune järg (ὑποπόδιον Matt. 5, 35; Ap. t. 7, 49; Matt. 20, 44 paralleelidega) näitavad ilmsesti Vana Testamendi mõju, seda enam, et seitsmes kohas (Matt. 22, 44; Mrk. 12, 26; Lk. 20, 43; Ap. t. 2, 35; 1. Kor. 15, 25; Hbr. 1, 13; 10, 13) rõhutatakse vaenlaste panemist Messia jalgade alla (Psalm 110, 1). Ka need, jumala ja jumala teenija või austaja vaenlased (ἐχθροί) kuuluvad jumala korreelaadina usutüüpi. Nad kujunevad ainsaks peavaenlaseks — kuradiks (διάβολος) või saadanaks (σατανᾶς), selle maailma võrsiks (ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου — Joh. 12, 31; 14, 30; 16, 11), õhkonna valitsejaks (ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος — Ew. 2, 2), Peltsebuliks (Βεελζεβοῦλ), Beelialiks (Βελιάλ, -ἀρ, 2. Kor. 6, 15), maoks (ὄφεις — Ilm. 12, 9; 20, 2 jne.), kiusajaks (ὁ πειράζων —

Matt. 4, 3; 1. Tess. 3, 5), jäävad aga ka saadana seltsina või kogudusena (*οοναγογή τοῦ σατανά* — Ilm. 2, 9; 3, 9), kurjade ja roojaste vaimudena (*δαιμόνια, πνεύματα ἀκαθάρτα, πν. πονηρά*) ja kurjade inimestena püsima. Viimaseid loetletakse mitmes kohas, kuid neid ei saa selles tüübis arvesse võtta, sest et kurjuse mõiste algus pole mõõdetav mingisuguse objektiivse mõõdupuuga, vaid kuri on ainult vastane või vaenuline, nagu kuri elajas või halb ilm.

Samuti pole hädusel mingit muud tähendust, kui toetus või poolehoid, puht isikliku suhtumise mõttes. Vastuolu ja võitlus hää ja kurja vahel ei asu mitte eetilisel, vaid maagilisel — materjaalsel pinnal. Jumala austaja austab tugevamat, võimsamat — jumalat. Võimsam ja parem on üks ja seesama. Jõud on peaasi. (Järgneb).

Taani kirik.

L. P. Fabricius¹⁾.

I. Ajalooline ülevaade.

Taani rahvas on puht gooti-germaani rahvas. Ta on elanud umbes 10.000 aasta jooksul Taanis. Ükski võõras kultuur pole aastatuhandeid kestnud ajaloos eraldatav. Läbi postglatsiaal-, kivi-, pronks-, ja rauaajastu on selle maa rahvas teinud kaasa kultuuri arengu primitiivsemast astmest tänapäevakultuurini.

Umbes 500 aasta jooksul on Taani olnud ühendatud kuningriik, millele igivanast ajast on kuulunud Skaane, Holland ja Blekinge (kuni 1658) ja kogu Slesvig (kuni 1864).

¹⁾ Õpetaja L. P. Fabricius, kes on kirjutanud käesoleva ülevaate Taani kirikust Usuteaduslisele Ajakirjale, pole meile võõras. Ta on paaril korral külastanud Eestit, pidades muu seas 1925. a. sügisel Tartu Ülikoolis 9 loengut Taani kiriku oludest 1820—1920. aastatel, ja kinkis oma loengute masinal kirjutatud teksti Usuteaduskonnale. L. P. Fabricius sündis 7. I 1891, oli N. M. K. Ü. sekretär, 1918. a. cand. theol., siis peasekretär ja kirikuõpetaja. 1927. a. peale peaõpetaja Gisløv-Ellested'is, Füünil. Ta on avaldanud rea töid ja artikleid, muu seas ka Eesti üle. On tuntud Eesti ja eesti kiriku sõpru. Toimetus.

Religioosne usuvormel on arenenud animistilisest võluste austamisest päikese- ja tulekultuse kaudu. Lõunapoolsete naabrite mõjutusel on võetud vastu kelti ja lõunagermaani jumalad. Eelajaloolise ajastu lõpuks on kõrgemad klassid moodustanud väärtusliku õpetuse, millisesse sattusid vikingite ja ka kaupmeeste poolt lõunast toodud üksikud ristiusu elemendid. See n. n. „Asa“ õpetus on Taani paganluse kõrgeltarenenud lõppvorm.

Umbes a. 1700 tegi Friislandis Inglise misjonipiiskop Villibrord Utrechtist ühel reisil Taani asjatu katse alust panna misjonile. Alles 100 a. hiljem, poliitiliste olude sedavõrt muutudes, suutis Reimsi piiskopp Ebo frangi keisri Ludvig Vaga poolt saadetuna a. 823 Taanis suuremat mõju saavutada, nii et a. 826 Taani kuningas Harald Ingelheimi, keisri residentsi sõitis, kus ta 24. juunil naise ja pojaga ristiti. Tagasisõidul tuli õueprelaadina kaasa üks benedikti munk, kuulus taani ja rootsi misjonär Ansgar.

Ansgari on hiljem „Põhjamaade apostlik“ nimetatud, vaata-mata sellele, et ta eriti Taanis on vaid väikseid tagajärgi saavutanud. Alles umbes a. 850 asutati Slesvigis esimene Taani kirik ja mõne aasta pärast ehitati Ribes teine. Kuningas Harald pidi maapakku taanduma ja alles a. 960 ristiti võimuolev Taani kuningas. See oli Taani kuningas „Sinihammas“, keda preester Popp oli pööranud. Kuningas ise nimetas ennast „selleks Haraldiks, kes kogu Taani ja Norra vallutanud ja taanlased ristiusku pööranud“. Sellest ajast on kõik Taani kuningad kristlased ja järgnevatel sajanditel võetakse ristiusk terves Taanis vastu. Taani piiskopid on Bremen-Hamburgi pääpiiskopile alluvad suffragaan-piiskopid. A. 1103 lahutati Skandinaavia Hamburg-Bremenist ja Lundis asutati pääpiiskopkond. 11. saj. saab taani kirik inglise kirikult tuntavaid mõjutusi, sest kuningas Svein vallutas a. 1013 Inglismaa ja tema järglased, eriti Knut „Suur“, hoidsid võimu oma käes aastani 1042.

Juba varakult a. 1000 alustas Taani kirik misjonitööd Ida-Holsteinis ja vendide juures, milles tegev oli eriti kuninga sugukond. A. 1018 hävitati ettevõtte veriselt, kuid varsti alustati uuesti misjonitöö, aga hävitati a. 1066 vägivaldselt ja täielikult.

Ka Lõuna-Norrasse saabus ristiusk Taanist. Vendide misjoni jätkas a. 1157 kuningas Voldemarus I ja piiskopp Absalon.

Sundmisjoni abil kristianiseeriti terve vendide maa Holsteinist Ida-Preisini. Juba 15. juunil 1169 vallutati Rügen tuntud Svantevit'i pühimusega Arkona's.

Taanlaste tähelepanu pöördus järgnevalt eestlasile, sest merel muutusid nende röövretked hädaohtlikuks. Umbes 1170 nimetavad vanad Kroonikad „pirates de Estonia“, ning kuningas saatis laevastiku nende vastu, mille tõttu „multi illarum interfecti sunt“. Kuningas Sven Estridsen (1047—1074) asutas Kuramaal väikseulatusliku misjoni, selle tagajärjed on aga teadmatud. Hiljem saatis Lundi pääpiiskop Eskild umbes 1160—70 ühe temalt pühitsetud misjonipiiskopi Fulko neisse maadesse ja paavst Aleksander III palub ühes kirjas aastast 1171 põhjamaade kuningaid misjonitööd „eestlaste ja teiste selle maa paganate“ juures süvendada.

Kuningas Knud (Valdemarus I-se poeg) jätkas misjoni tööd. Ta sõitis 1197 (1196) ise Eestisse. Hiljem, kui ta aastal 1202 suri, lõpetas tema vend Valdemarus II sõjaretked; a. 1206 viis Lundi pääpiiskop Andreas ühes oma vendadega taani sõjaväe Saaremaale ja vallutas selle. Terve talve oli pääpiiskop Saaremaal ja Riias mööda saatnud. Järgnesid uued retked (vanad allikad tõendavad, et ühes lahingus Viljandi juures a. 1208 taanlased lipu „Danebroke“ said). 15. juunil 1219 vallutati Põhja-Eesti, millele järgnes saja-aastane Eesti-Taani ühendus. Tallinna piiskop jäi keskaja lõpuni Lundi piiskopi suffragaanpiiskopiks.

Neil sajanditel tugevnes Taani kirik tunduvalt. Kirikuhooned, mis tänapäevani kasutatavad, põlvnevad sellest ajast; rohkem kui 90% on enne a. 1220 ehitatud, vanemad hooned paest, hilisemad — telliskivist. Samal ajal määratakse kindlaks kihelkondade piirid. Kihelkonnad on võrdlemisi väikesed. Nii oli Odense piiskopkonnas, kuhu kuulusid saared nagu Fyen, Langeland, Laaland, Falster, Femern ja Als — üle 300 kiriku.

Tõsiste tülide tagajärjel kuninga ja vaimulikkude vahel muutus kirik iseseisvaks. Piiskopid olid rikkad ja mõjukad isikud ja paljud kloostrid omasid suuri varandusi. Linnades oli palju kerjusunke ja nagu keskaja lõpul mujalgi, segunes tõsine vagadus ja ilmalikustunud kirik nii kloostrites kui kleeuses. Öitses eriline kiriku kultuur, millest säilinud ilusaid seinamaale ja erilisi altaripilte. Kuid vaimuelu oli vaene ja sisutu, kuigi võhikud ei saanud aru tõelistest puudustest. Vaimulikest lugupida-

mine oli rahva seas nii väike, et reformatsioon takistamatult oma võidukäiku pidas ja 10—15 a. jooksul oli terve kirik reformeeritud. Tunnustuse kleeuse erilisest nõrkusest annab asjaolu, et ükski prälaat usupuhastuse vastasena ei esine ja ükski preester ametist tagasi ei astu. Viimased muutuvad evangeelseteks õpetajateks, abielluvad, heidavad missa kõrvale ja hakkavad võimete kohaselt jutlustama.

Ainult piiskopid tagandatakse eranditult ja kerjusemungad aetakse maalt välja. Kõik teised vaimulikud jäid. Rahvas jäi usupuhastusest puutumata. Taani usupuhastaja on Johanistide ordu munk magister Hans Tausen.

Usupuhastus algas a. 1527 ja esimesi jutlustajaid võttis kuningas oma kaitse alla. Vastureformatsiooni katse löödi tagasi ja a. 1536 oli usupuhastus läbi viidud. 8 uut piiskoppi (superintendenti) nimetati ametisse ja 1539 võeti ev. luth. usu kirikukord (Kirchen-Ordinantz) riigiseadusena vastu. Kuigi vanad katoliku mõisted rahva seas edasi elasid, toimus usupuhastus täielikult ja põhjalikult ja uus evangeelne elu leidis eriti linnades ustavaid poolehoidjaid.

Järgnevad sajandid moodustavad Taani kiriku ortodoksismi ajastu. Samal ajal leiame ka sügava ja tõsise vagaduse ja taani kirikulaul saab siit oma alguse. Ta areneb ja süveneb, osalt tõlgete läbi saksa keelest, osalt silmapaistvate rahvuslike luuletajate tõttu, nagu Hans Thomissön († 1573), Hans Christensen († 1610) ja Odense piiskop Dr. Thomas Kingo († 1703). Selle ajastu lõpul tuleb Inglismaalt homileetiline uuendus.

Pietism tuli 18. saj. alul Taani, kuid alles a. 1720 saab ta tähtsuse. Kuningas Christian IV, kes valitses 1730—45, oli sellest liikumisest sügavalt mõjustatud ja tema tõsine püüe oli mõlemis riigis vaimuelu uuendada (a. 1395—1814 olid Taani ja Norra unionis).

Kirikuelu parandamiseks pandi põhjapanevad määrused maksma; koolielu uuendused olid nii ulatusrikkad, et sel ajal läbi viidud seadused tänapäevani on taani rahvakooli aluseks; uus leeritamisekord võeti tarvitusele ja kiriku järevalve peakolleegium pidi kiriku ja kleeuse järevalvet pidama.

Vennastekogudus ei saanud eluõigust, kuid pietism on taani usuelus tänapäevani mõju avaldanud. Eriti on armastatud

pietistliku piiskopi Hans Adolf Brorson'i († 1764) ilusad laulud nii Taanis kui ka Norras.

Sel ajal oli pietism kui poliitiline faktor oma tähtsuse kaotanud, kuid ta elas laiades rahvahulkades edasi, kuna ratsionalism valitsuse, haritlaste ja vaimulikkude juures tunnustust leidis. Vaid lugupeetud Kopenhageni piiskop dr. N. E. Balle kaitses rahvahulkade pietismi ja võttis osa pietistlikest koosolekuist. Ta astus ametist tagasi a. 1808 ja suri 1816.

Ratsionalismi ajastu koondas tähelepanu kodanliku heaolu ja mõistuse arendamisele. Kirik sai sel ajastul lauluraamatu, millises kajastuvad ratsionalismi mõjud ja mida nimetati „Evangeelseks-kristlikuks Lauluraamatuks“. Hiljem on tähendatud, et see pealkiri on kahekordne vale, sest lauluraamat ei olnud ei evangeelne ega kristlik.

Kiriklik uuendus toimus kahe mehe läbi, kes teineteisest tuntavalt erinesid: J. P. Münster ja N. F. S. Grundtvig.

Münster pöördus ootamatult a. 1803 maaõpetajana, olles varem äge ratsionalist, peaaegu atheist. Aetuna sügavast usutundest, hakkas ta evangeeliumi uuel viisil kuulutama. Varsti sai ta õpetajaks Kopenhagenis, dr. theol., kuninglikuks konfessionariuseks ja a. 1834 Kopenhageni piiskopiks.

Tema põhimõtteks oli, et ratsionalism vaid täiendust vajab, et tõelist vaimset elu saavutada, nagu tema enese kogemustest arvas teadvat. Ta ei tahtnud ratsionaliste hukka mõista, soovitas neile pigemini edasi minna. Nad olevat tõde vaid kaugelt näinud. Ta saavutas tõepoolest nii suurt mõjuvõimu, et ta ratsionalismi arengut Kopenhagenis halvas.

N. T. S. Grundtvig oli ühe vana-pietistliku maaõpetaja poeg, 8 a. Münsterist noorem. Ka temal olid tugevad ratsionalismi mõjustused. Suured ideed, millised põlvnevad ristiusus, põhjamaise paganluse, kangelas- ja reformatsiooniideaali segust, kõrvaldasid temast ratsionalismi. Neid unistusi katkestas aga konkreetküsimus: oled sa ise kristlane? Tugev sisevõitlus, milline vahel isegi hullumeelsusele ligines, lõppes kristluse tingimusteta võiduga, mis ratsionalismis nägi ristiusu vaenlast. Alul nõudis ta kõikide ratsionalistide tagandamist kirikust ja ametitest, hiljem piirdus ta nõudega, et kihelkondade süsteem hävitatagu ja tõsistel vanausulistel kristlastel lubatagu iseseisvaid kogudusi

asutada, mille tõttu igal koguduse liikmel avaneb võimalus valida iseseisvalt õpetajat. Selle tagajärjel võisid vanausulised neisse kogudusisse siirduda, kus endist evangeeliumi kuulutatakse. Hiljem kutsuti Grundtvig ühe asutusse teenistusse (Vartov) Kopenhageni, kus tal võimalus oli niisugust vabakogudust asutada. Tema ideed olid optimistlikud. Tema kindel tõekspidamine oli, et tõde on tugevam igasugusest vaenlasest. Sellepärast polevat õige tarvitada vägivalda igasuguse vale vastu. Igas inimeses peitub Jumala kujutus ja kui see kujutus vabalt areneb inimliku või rahvapärase äratuse läbi, siis vabaneb inimene Püha Vaimu abil. Niisugused vabanenud kristlased peavad võitlust valguse eest, vabades, riigi poolt ettemääramata kogudusis. Ainus sümbol on apostlik, kui ainus ristimise eeldus, mis selle tõttu vanem kui Uus Testament. Enne Uue Testamendi kirjutamist oli algkogudus ja selles oli ap. sümbol ristimise eelduseks. Seepärast on koguduse kindlaim kants ap. sümbol ja mitte U. T., millise ratsionalistlikud eksegeedid purustanud. Kogudus võib muretult piibli ratsionalistide hooleks jätta; kiriku alus jääb ometi muutmataks.

Linnades ja haritlaskonnas sai I. P. Münster usuliseks juhiks ja tema pietistlikud, kirikut ülesehitavad mõtted on voolude „kõrgekiriku“ resp. „kirikliku tsentrumi“ aluseks. Grundtvig'i mõtted leidsid vastukaja pääasjalikult maakogudusis ja praegugi leidub tugev „Grundtvigi vool“, mille poolehoidjad kogunud valitavaisse kogudusisse. Ka on tegevad „vabad“ rahvakoolid ja rahvaülikoolid.

Grundtvig'il on suurem tähendus kui Münster'il, sest tema on silmapaistvam ja produktiivseim taani kiriku luuletaja ja tema vaimulikud laulud on terve rahva poolt tarvitatud ning armastatud. Münster'ist ja Grundtvig'ist mõjustatud voolu kõrval leidub taani kirikus fraktsioon, milline tegeleb „Taani Sisemisjoni Kiriklikus Seltsis“. Temasse on koondunud pietistlikkude ühingute jäänused, kelle silmapaistvaks juhiks oli Seelandi maaõpetaja Wilhelm Beck, taani kiriku läinud sajandi suurim jutlustaja. Oma selge luterliku ilmavaate tõttu sai see alul lahusuline liikumine kiriku ustavaks käsilaseks. Ta tahab kõige pealt kiriklikku misjoni arendada oma kiiduväärselt organiseeritud tööga.

Järgnevalt tahame vaadelda: taani kiriku 1. organisatsiooni ja 2. tööd.

II. Kiriku organisatsioon.

Taani on jaotatud 9 piiskopkonda. Piiskoppide asukohad on Kopenhagen, Roskilde, Nyköping, Falster, Odense, Aalborg, Viborg, Aarhus, Ribe ja Haderslev.

Taani elanikkonnast kuulub 1931. a. statistika järgi 97,9% ev. luth. rahvakirikusse. 3 546 400 elanikust on 70 000 teiste konfessioonide pooldajaid (23 000 rooma-katoliku kiriku liiget, kellest enam kui 10 000 Poolast sisserännanud põllutöolist, 7 000 baptisti, 5 000 methodisti, 6 000 juuti, 13 000 on väljaspool iga-sugust usutunnistust).

Keskmiselt on igas piiskopkonnas 325 000 liiget (Kopenhagenis aga üle 1 milj.). Kirikute arv piiskopkondades kõigub 104 ja 332 vahel. Iga piiskopkond jaguneb umbes 10 praostkonda. Maakogudusis keskmine liikmete arv on 16 000, linnakogudusis 10 000.

Koguarvus on Taanis: 9 piiskopkonda, 91 praostkonda, 2193 kirikuhoonet, 1289 peaõpetajat (Sognepraester), 1564 tegevõpetajat ja 3 475 000 kirikuliiget.

Väikseimas koguduses, väiksel Christjans'i saarel on 123 liiget. Sellise koguduse hingekarjane on ühtlasi kooliõpetajaks. Suurim on Püha-Johannese kogudus Kopenhagenis, milles 25 000 hinge.

Nende koguduste kõrval töötab seitse vangidehoolekande poolt ametisse kutsutud õpetajat neljas karistusasutuses. Rahvakirikus on 33 vabakogudust, millistesse astumiseks vaba valik. Neis kogudusis on rahvakiriku usutunnistus ja kirikukari. Nad alluvad piiskoppidele.

Igal pühapäeval peetakse kõigis kirikutes teenistusi; juhul kui kaks õpetajat ühe kiriku juures ametis, peetakse kaks teenistust.

Taani liturgia põhjeneb vanaluterlikul liturgial, kuid temas on läbi viidud teatavad lühendused ja on ära jäetud patutunnistus, Kyrie eleison, Gloria ja Credo. Kõik terved lapsed ristitakse kirikus. Laps leeritatakse, kui ta 14 aastaseks saab. Leeriõpetus kestab pool aastat, kusjuures iga nädal 1½ tunniks kiriku

tullakse. Esimene pühapäev pärast Ülestõusmise pühi ja esimene pühapäev oktoobris on üldised õnnistamise päevad. Koolides on iga nädal 3 tundi usuõpetust. Koguduse peaõpetaja on 1. aprillini 1934. a. kommunaalse koolikomisjoni eesistuja; sel aastal on uus seadus vastu võetud, mille põhjal peaõpetaja vaid oma kihelkonna piires asuvais kooles antava usuõpetuse suveräänne järevalve kuulub.

Igas koguduses valitakse iga veerandaasta peale nõukogu — esimese 1000 hinge kohta 6 liiget, iga järgneva 1000 kohta üks liige enam. Need nõukogud, kuhu ka õpetaja eo ipso kuulub, juhivad koguduse majanduselu ja on praosti, piiskopi ja kirikuministri ees vastutavad. Nad määravad liikmemaksu, mille laekumine ilmalikkude võimude kaudu sünnib. Kui õpetaja koht on vakantne, esitab nõukogu 3 kandidaati, kellest kirikuminister tavaliselt esimese valib ja kuningas ametisse kinnitab. Kui suplikant ühel häälel esitatakse, järgneb igal juhul kuninga poolt ametisse nimetamine. Taani kirikuseadus võeti vastu 30. juunil 1922. a. Riigivalitsuse üks liige on kirikuminister ja tal on suur mõju kõigis administratiivküsimusis. Kirikuseadused võetakse riigipäeva poolt vastu ja sellega alluvad kogudused täiesti akonfessionaalse riigipäeva otsustele. Senini pole ilmalik võim oma õigusi kasutanud. Kui õpetaja kuninga ja ministri poolt on ametisse kutsutud, jääb piiskopil õigus pühitsusega vaimulikule tunnistust anda või mitte. Tagasilükkamisi on aga 20 aasta jooksul vaid kord ette tulnud. Piiskoppide tasu on 11—12 000 krooni. Õpetajaametid on mitmesse astmesse jaotatud. Kopenhageni jaoks on eri astmed ette nähtud. 1. klassi tasu on 6 540—7 640 kr. Korterite üür on 815 kr. (Siia klassi kuulub $\frac{1}{4}$ peaõpetajaid). 2. klassi: 3 780—6 660 kr. Üür 475, nagu eelmisel. 3. klassi: 3 780—5 580 kr. Üür nagu eelmisel. (Siia kuuluvad õpetajad, kellel koguduses vähem kui 1000 hinge.)

Esimene summa on teenistuse algtasu, teine lõpptasu. Iga kolme aasta pärast saab õpetaja palgakõrgendust, lõpptasu saavutamiseni. Kopenhagenis on kõikide klasside tasu 2000 kr. võrra suuremad.

Kõik endised tuluallikad, varandused, õpetajaametid jne. alluvad riigipäeva ja kirikuministri järelevalvele ja korraldusele. Vanad kirikumaad on väiketaludena võõrandatud. Ainult 12 hekt. põllumaad võib kirik endale jätta.

III. Kiriku töö.

Raske on öelda, kui suurt mõju kirik rahvale omab. Nagu öeldud, kuulub 97,7% rahva koguarvust kirikusse, kuid sellest on õige mulje saamiseks vähe.

Kirikuskäijate arv on erinev mitmesugustes kohtades, üldiselt võib aga kirikuskäijatena 10% kogu maa kohta igal püha-päeval arvestada.

Peaaegu iga laps ristitakse ja kõik kirikuliikmed maetakse kiriku kombe kohaselt. Ka konfirmatsioon on maakogudusis üldiselt tarvitatav, samuti suuremalt osalt linnakogudusis. Kopenhagenist levib sotsiaaldemokraatlik vool, mis leeritamise vastu töötab ja ristiusuvastase „leeri“ on läbi viinud. 10% kõiki-dest lastest jääb Kopenhagenis selle tõttu kristliku leerita. Ka teistes suuremates linnades on see liikumine poolehoidu võitnud.

Samuti on kodanline abielu poolehoidu leidnud Kopenhagenis ja teistes suuremates provintsi linnades. Kiriklik kui ka kodanline abielu on Taanis üheõiguslik.

Rahvuslik kirikutöö on väga suur. Kuna võimata on kõiki mitmesuguseid organisatsioone käsitleda, mainin vaid tähtsaid.

„Taani Sisemisjoni Kiriklik Selts“ on a. 1861 asutatud. Tema on esile tulnud vanast pietistlikust liikumisest. Seltsil ei ole liikmeid, juhatus korraldab vaimulikke ja majanduslikke ettevõtteid. Juhatuse pooled liikmed on maakiriku tegevõpetajad, mille läbi on kindlustatud, et see suur ettevõtte alaliselt ev.-luth. usu kiriku alusele jääb. Üle maa on asutatud üle 700 „misjoni-maja“, mida tarvitatakse äratustööks. Nende ettevõtete juhatusse allub 583 misjoniringkonda 162 võhikust sisemisjonäriga. Mitmesugustel nädalakirjadel on 175 000 abonenti ja seltsi aastaeelarve on 1/2miljoni krooni. 9. rahvaülikooli seisab misjoni teenistuses.

Kopenhagenis teeb õdede-misjon suure töö.

Noorte seas töötavad N. M. K. Ü-d ja N. N. K. Ü-d. Neil on ühine ülemaaline juhatus, mille juhiks on „Taani Sisemisjoni Kirikliku Seltsi“ juhataja, N. M. K. Ü. (taani keeles K. F. U. M.) koosneb 625 ühingust 30 000 liikmega; N. N. K. Ü. (K. F. U. K.) koosneb 728 ühingust 35 000 liikmega.

106 ühingul on omad majad, mille väärtuse kogusumma 9 milj. kr. Kohalikke kuukirju trükitakse 60 000 eksemplaris iga kuu, ühisel kuukirjal („Noorte Ajakiri“) on 15 000 abonenti. K. F. U. M. teenistuses on 39 ja K. F. U. K. teenistuses 38 sekretäri. Ühingu korraldavad iga aasta üle 100 000 koosoleku. Paljud taani õpetajad on tegevad olnud enne ametisse astumist K. F. U. M. sekretäridena.

Ka Grundtvig'ist mõjustatud kiriklik liikumine teeb suurt noorsootööd. Tema töö teostub „Taani Noorteühinguis“. Sellel ettevõttel on 412 ühingat nii noortele meestele kui naistele umbes 37 000 liikmega. Lastele korraldatakse erijumalateenistusi (pühapäevakooli). Keskjuhatuse ühtlustab 1300 pühapäevakooli tööd, koolidel on 5400 vabatahtlikku kaastöölist ja lastejumalateenistustel käib 75 000 last. 1898. a. „Kiriklik Selts“ töötab Grundtvig'i põhimõtete alusel.

Kopenhagenis on rahva juurdekasv kirikule uued suured ülesanded annud. A. 1800 oli Kopenhagenis 102 000 elanikku 10 kiriku ja 22 õpetajaga; a. 1850 tõusis elanike arv 150 000-le, kirikute ja õpetajate arv jäi aga endiseks, kuigi rahva arv kasvas. Nii oli ühes koguduses 80 000 hinge. Hakati uusi kirikuid ehitama, kuid alles a. 1896 „Kopenhageni Kirikufondi“ asutamisega said need üritused elujõu. Riik ehitas üksikuid kirikuid, kuid neist oli vähe selle paleuse saavutamiseks, mida omale säeti: üks kirik 2 õpetajaga iga 10.000 hinge kohta. Kogudused hakkasid jõuliselt seda mõtet teostama, korjati raha ja kuna linn alatasa kasvas, hakkasid uutes linnajagudes kirikuhooned kerkima. 1900 aastast on iga üheksa kuu tagant uus kirik püstitatud. Elanikkude koguarv ületab seitsmekordselt 1800. a. arvu, aga ka kirikute arv on sama palju kordi suurem. 140 õpetajat töötab 800 000 elaniku seas, kes kogunevad 75 kirikusse. Nii on kirikute arv aastast 1890 17-lt 75-le suurenenud. Samal ajal kasvas rahva arv 400 000-lt 800 000-le. Enesestmõistetavalt suutis vaid koguduste vabatahtlik töö selle ettevõtte läbi viia. Riik on olnud passiivne. Suuremalt osalt on kirikutes 10 000 liiget 2 õpetajaga.

Ka teistes linnades on sama tööd tehtud. Aarhusis on 3, Odenses 5, Aalborgis 3 uut kirikuhoonet, samuti ka teistes väiksemates linnades ja raudteeäärsetes alevites. Neid olukordi peab kirik eriti silmas ja iseäranis „Kopenhageni Kirikufondil“ on sel alal suured ülesanded.

Kahel diakonisside asutusel on 616 halastaja-õde tööl tervel Taani maal — haigemajades, vanadekodudes, kogukonna hoolekandes jne. Diakonite ülikool on aastast 1918 välja saatnud üle 50 meesdiakoni. Taani Piibliselts on asutatud a. 1814 ja on Püha Kirja üle maa levitanud. Valmistatud uuest tõlkest on a. 1931 V. T. tõlge autoriseeritud. U. T. tõlke kallal töötatakse praegugi. Mitutuhat eksemplari levitatakse igal aastal noorte, eriti vaeste leerioppijate seas.

A. 1912 asutatud „Kiriku Ristiarmee“ teeb suurtes linnades päästetööd. Tema meetodid sarnanevad „Salvation Army“ omale. 45 „ristivenda“ ja „ristiõde“ töötab selles misjonis, toetatuna 350 vabatahtlikust.

Langenud naiste seas (Taanis ei ole organiseeritud prostitutsiooni) töötab „Magdalena Kodu“, asut. 1877. Kodudes leidub ruumi 80 naisele. Paljud tuhanded on selle töö läbi päästetud. Viibimine kodudes on vabatahtlik ja maksuta. Kogudused katavad väljaminekud vabatahtlikkude andide läbi. Välistaanlaste seas töötab „Taani Kirik Välismaal“. Taani õpetajad saadetakse nende kirikute teenistusse. Berliinis, Londonis, Pariisis, Shanghais, Adelaides, Austraalias, Argentiinas ja Kanadas on moodustunud kogudused ametisse seatud õpetajaga. Ka külastatakse taanlasi Skandinaavias ja Balti riikides. Tähelepanu leiab töö meremeeste seas, kusjuures õpetajaid saadetakse suurematesse välis-sadamatesse. Kuid ka kodumaa sadamates kantakse meremeeste eest hoolt.

Paganatemisjon teostub 7 seltsi kaudu. Hiinas, Indias, Araabias, Süürias, Kesk-Aafrikas töötavad taani misjonärid (umbes 200). Välismisjoni aastakulud on umbes 21½ miljoni kr.

Mainimisväärne on ka „Kristlik Päevaleht“, millel suur mõju avalikule arvamisele. Üks kristlik kirjastus on suuremaid Taanis. Palju teisigi organisatsioone töötavad Taanis, neid kõiki aga ei saa vaadelda.

Tähtsaim töö on ometi sõna ja sakramendi teenistus kirikus, haigete hoolekanne ja kristlik laste kasvatus. See on kristliku kiriku pühitsetud teenistus.

Kui meil ei oleks Õnnistegija töötust, oleksime lootuseta omas töös. Siis oleks meie töö liiga raske selles rahutus põlves.

Meile annavad julgustust sõnad: „Seepärast, et meil niisugune amet on, nõnda kui meie peale on armu heidetud, ei tüdi meie mitte ära“ 2. Kor. 4, 1.

Võtke neid ridu tervitusena Taani kirikult armastatud Eesti vennaskirikule. Ma loodan, et tulevik palju tihedama ja viljakama koostöö loob, et elustada töötahet ja kordaminekut.

Kirikuloo viimane sõna.

(Oikumeenilise Pressakomisjoni esimehe prof. D. A. Hinderer'i andmetel.)

(Oikumeeniliste liikumiste areng).

Ilmaliit Rahvusvahelise Sõpruse Edendamiseks Kirikute kaudu teeb teatavasti peaasjalikult tegemist ilmarahu ja rahvusvahelise õigluse küsimustega. 1932. aastast alates püüab Ilmaliit peaasjalikult desarmeerimise küsimuse jaatavas mõttes otsustamist kirikute kaudu mõjutada. Generaalsekretariaat viidi üle Genfi. Generaalsekretäriks valiti 1932 pastor H. L. Henriod, kes oli mitmeid aastaid juba olnud kristlikkude üliõpilaste ilmaliidu sekretäriks.

30. jaan. — 1. veebr. 1933 pidas Ilmaliidu täidesaatev komitee oma aastakoosolekut Berliinis. Otsustatakse mitmeid regionaalkonverentse pidada, muu seas ka Baltimail ja Balkanimaade jaoks Bukarestis, kuhu Balkani õigeusuliste kirikute esindajad kokku tulevad. Töötoimkonna kavatsatud istungil Sofias (septembris 1933) pidid harutusele tulema küsimused „lepingute revisjonist“ „rahvusvaheliste politseijõudude tarvitamisest“ ja „desarmeerimisest“.

Stokholmi Tegeliku Ristiusu Ilmakonverentsi esindus nimega „Tegeliku Ristiusu Oikumeeniline Nõukogu“ kaotas 1932. a. surma läbi oma presidendi Winchesteri lordipiiskopi dr. Woods'i. Tema asemele astus Chichesteri lordipiiskopp dr. Bell.

Oikumeeniline Nõukogu on sel ajal eriti üldise ilmamajanduskriisi ja tööpuuduse lahendamise küsimusega tegemist teinud. Ilma rahu kindlustamata ei saa ka majanduskriisi hästi lahendada.

dada. Tuleb püüda kõik kõrvaldada, mis üldist rahvusvahelist olukorda võib kõigutada. Rahvusvahelise Sotsiaalteadusliku Instituudi algatusel Genfis püüti erilise konverentsi abil selgitada tööpuuduse, majanduskriisi, võlgade probleeme. Saadud andmete alusel kutsutakse üles kirikuid teguvõimsale abistamisele. Eriti pannakse kirikutele südamele eestpalvet vene kannataja kiriku eest ja nõutakse abiandmist ja abiandmise jätkamist vene kristlastele. Aidatagu vene kirikut oma elu alles hoida selle asemel, et propagandaga teda veel enam lõhkuda.

Oikumeeniline Nõukogu on ka omalt poolt püüdnud soodustada rahvusvahelise konventsiooni sõlmimist ja jõusseastumist (9. juulil 1933), mis keelab või piirab joovastavate ja mürgitavate vahendite valmistamist ja sellega kauplemist.

„Rahvusvaheline Kristlik Pressakomisjon“ kannab 11. septembrist 1933 alates nime: „Oikumeeniline Pressakomisjon“.

Uut ilmakonverents kavatseti pidada 1935. a., kuid see on pärast jälle edasi lükatud majanduskriisi põhjustel.

Usu ja kirikukorra ilmakonverents Losanis 1927 saatis sellekohaste nõupidamiste aruande kirikutele. Viimastelt on saabunud vastuseid, milliseid on uuritud ja nende alusel on uue, s. o. II konverentsi päevakord koostatud, millise konverentsi tähtjaks on 1931. aastal määratud a. 1937. Ilmakonverentsi Tööjätku Toimkond koosneb 104 liikmest Nev-Yorgi piiskopi Charles S. Brent'i juhatusel. 1928—1931 on see toimkond iga aasta kokku astunud. Toimkonna koosolekul 1929 pandi ametisse „Usuteadlaste Komisjon“ Gloucesteri piiskopi juhatusel. See esitas 1931 aruande õpetuse üle armust, ja samal aastal avaldati ingliskeeles rida sellekohaseid töid era-köites. Usuteadlaste Komisjoni paluti tööd jätkata, silmas pidades eriti õpetust õhtusöömaajast. 1930 avaldas liikumise saksa grupp köite teemil: „Kirik Uues Testamendis“. 1932. a. pandi ametisse „teoloogiline sekretär“, kelleks sai Winchesteri kan. Leonhard Hodgson, kes käesoleva aasta 1. mail algas tegevust. Ühtlasi peab ta praegu ka generaalsekretäri ametit ja liikumise büroo tuli majanduslistel põhjustel Genfist tema oma maija Winchesteri üle tuua. Augustis 1934 astub jälle kokku Tööjätku Toimkond ja Usuteadlaste Komisjon. Ka liikumise kohapealsed rakud peaksid programmikohaselt konverentsile ettevalmistuma ja oma olude kohaselt arvestama: 1) antud konfessioonide kokkukäivaid vaateid,

2) nende erinevaid vaateid, 3) lahkuminekute kooskõlastamise võimaluste kasvu ja edenemist.

Oikumeeniliste liikumiste suhtes tuleb eriti ära märkida, et viimasel ajal on hakanud üles kerkima nende liikumiste omavaheliste suhete ja vahekordade küsimused, nagu seda varem ette võis näha. On selge, et neil liikumistel kokkupuutumisi ja antud kordadel isegi ühiseid alasid leidub. Nii on see ilmsiks tulnud näit. desarmeerimise küsimuses, millest on aktiivselt huvitatud Ilmaliit ja ka Oikumeeniline Nõukogu, nagu ka siingi seda osalt nägime. Nii ongi Ilmaliidu täidesaatev komitee istungil Berliinis 1933 nõudnud, et suhted Ilmaliidu ja Stokholmi liikumise vahel täpsalt kindlaks määrataks. Oikumeeniline Nõukogu arvas umbes samal ajal, et koostöö suurte oikumeeniliste liikumiste vahel tarvilik on. Läbirääkimised peavad näitama, kuidas seda teostada, kas seniste eriliste konverentside raamistikus või moodustades ühise generaalkonverentsi. Algatati ka tegelikult lignemist sel teel, et Ilmaliidu peasekretär (generaalsekretär) pastor H. L. Henriod valiti ka Oikumeenilise Nõukogu peasekretäriks.

Veel tuleb ära märkida, et peale mainitute suurte oikumeeniliste liikumiste on veel teisi suuri rahvusvahelisi koondisi, millel on ka ühist esimestega.

Nii on olemas Rahvusvaheline Misjoninõukogu dr. John Mott'i juhatusel, mis mahutab eneses pea kõigi protestandi misjoniseltside esindajad. See nõukogu on 1928 otsustanud asutada, ja 1930 asutanud Genfis „Osakonna sotsiaalse ja majanduslise uurimise ja nõuande jaoks“, kuna need teadmised on hädavajalised misjonitöö uute ülesannete teostamisel. On alustatud sellekohane uurimistöö Aafrikas. Oikumeenilise Nõukoguga on sisulisi suhteid ka „Rahvusvahelisel Tööametil“, mis teeb tegemist eriti tööpuuduse probleemiga, mis on asutatud rahvasteliidu poolt teatavas mõttes „sotsiaalse rahu ministeeriumina“. Ilmasõja algusel asutati Inglismaal „Lepitusliit“, mis usulistel põhjustel hukka mõistab sõja. 1919 asutati Hollandis „Rahvusvaheline Lepitusliit“, mis on nüüd levinud ligi 20 maal. Mainida võiks siin ka veel: „Noorte Naiste Kristlik Ilmaliit“, mis asutati 1894.

(O. S.)

Ülevaade XVI usuteadlaste konverentsi tööst.

XVI Usuteadlaste Konverents peeti Tartus, 23.—25. jaan. 1934. a. Usuteadlaste Konverentsi põhikirjale vastavalt jagunevad konverentsi liikmed hääle- ja sõnaõiguslisiks. Hääleõigus on Eesti evg.-lut. usu kiriku teenistuses seisvail õpetajail ning Tartu Ülikooli Usuteaduskonna professoreil ja dotsendel, kuna sõnaõigus õpetajail-emeritusil ja vabakutselisil usuteadlasil. Konsistooriumi andmeil oli meil k. a. jaanuaris 161 hääle- ja 27 sõnaõiguslist liiget, kokku 188. — Jaanuari konverentsist võttis osa 91 hääle- ja 12 sõnaõiguslist liiget, kokku 103. Seega osavõtjate üldprotsent kõigi liikmete kohta 54,7. Külalistena võtsid osa vennasrahva esindajad Suomen Pappisliito poolt õp. K a l l i o Lappenrantast ja ametivend E r v i ö.

Konverentsi avas lahkunud juhataja piiskop J. K u k e asemel juhataja asetäitja abiesimees prof. H. B. R a h a m ä g i laulu ja palvega. Ta tuletas pikemas kõnes meelde konverentsi kauaaegset juhatajat, kadunud piiskoppi, keda koos teiste lahkunud ametivendadega ühiselt mälestati vaikse püstitõusmise ja leinakoraaliga.

Konverentsi uue juhataja valimist soovitab rektor prof. J. K õ p p edasi lükata kuni uue piiskopi valimiseni, volitades abiesimeest kui juhataja asetäitjat konverentsi ja selle juhatusel juhutama, mis üldise heakskiitmise leiab.

Vormiliselt otsustatakse veel peale teadusliku kõne ettekandmist praost A. G r ü n b e r g i ettepanekul konverents kinniseks kuulutada. Sisuliselt võib konverentsi töö jagada nelja ossa:

1. Prof. O. S i l l a teaduslik kõne „Kodumaa kiriku suhted vennastekogudusega minevikus“, sellele järgnev diskussioon ja resolutsioonid.

2. Kiriku ja riigi vahekorra küsimust selgitavad kõned, van. adv. R. E l i a s e r „Usuuhingute ja nende liitude seadus praegusaja seisukohalt hinnatuna“ ja õp. J. J ä r v e korreferaat „Kiriku põhikirjast ja riigi ning kiriku vahekorrast“. Sama liiki kuulub ka praost G. H a l l e r i ettekanne „Mis järeldused peaks tegema kirik viimasest rahvahäälusest“. Kõnedele järgnevad diskussioonid ja resolutsioonid.

3. Rektor prof. J. Kõpu ettekanne „Piiskopi ametisse pühitsemise moodusest“, sellele järgnev diskussioon ja resolutsioonid.

4. Intern küsimused ja jooksvad asjad.

Prof. O. Sild väitis omas teaduslikus kõnes „Kodumaa kiriku suhted vennastekogudusega minevikus“, et see küsimus meie kodumaal on juba 200 aastat vana. Ta vaatles läbi teadusliku ajaloolise prisma selle aja kestel nähtavale tulnud vahekordi vennastekoguduse ja kiriku vahel, pidades silmas ka Eesti iseseisvuse ajajärku.

Oma põhjaliku kõne võtab ta kokku järgmistesse väidetes:

a. Vennastekogudus (herrnhut) tuli meie maale kiriku abi-tööde jaoks, mis oli usklike hingede kogumistöö, ärganud hingede hoid.

b. See töö oli meie maale ja rahvale tarvilik ja kasulik, sest see viis kiriku rahvale lähemale ja äratas rahvuslikku tunnet.

c. Vennastekogudus ei ole kunagi saanud kirikut asendada, küll aga on vennastekogudus kiriku tegevust täiendanud osadusliikumise läbi.

d. Vennastekoguduse vahekord halvenes kirikuga, sest vahekorrad olid ebaselged.

e. Liivimaa kiriku võitlus herrnhutlaste vastu ei olnud päris põhjendamatult, kuid läks liig kaugele.

f. Uue vahekorra sõlmimisel vennastekogudusega tuleb pidada silmas: a) üksik õpetaja ei või seda võtta oma eraasjaks, b) on vaja vahekorrad selgesti ära määrata, c) vennastekoguduse tegevus tuleks kooskõlastada kiriku üldtegevusega, d) see sündigu nii, et vennad kiriku poolt tunnustatud ülesandeid võiksid rõõmuga täita.

g. Näib, et osa vennastekogudusest on teelahkmel, mis viib ecclesiola'lt ecclesia'le.

Need väited võetakse konverentsi poolt ühel häälel vastu.

Diskussioon selle küsimuse üle kannab praktilist iselaadi. Üldiselt tunnustatakse vennastekoguduse tööd ja tegevust ja soovitatakse sellele rohkem tähelepanu omistada ja hinnata. Tähen-datakse aga ka, et vendade keskel on kaks voolu — metodistlik ja kiriklik. Esimene vool on hakanud eriarmulauda tarvitama ja on isegi ordineeritud vendi. Vendade ordinatsioon on toimunud 28. juunil 1927. a. praost T a n n e b a u m i poolt. Usutead-

laste konverents võtab üksmeelselt vastu resolutsioonid: a) ei pooldata eriarmulauda vennaste koguduses ja b) praost T a n n e - b a u m i l e konsistoorium keelaku eriarmulaua mõtte levitamine ja teostamine. Ass. J. V a r i k tõstab ülesse küsimuse, mil teel luua ühendust vendadega, kas nende siinsete esitajate või Saksa-maa herrnhuti kaudu? Konverents pooldab vendade mõjutamist kodumaa kiriku organite kaudu. — Võetakse vastu sooviavaldus, et järgmisel aastal samalaadselt refereeritaks naaber-konfessioonide üle.

Van. adv. R. E l i a s e r väitis omas kõnes „Usuühingute ja nende liitude seadus praeguse aja seisukohalt hinnatuna“, et Eesti rahvas rõhuvas enamuses on huvitatud kiriku elust. Meil on aga vähe tehtud riigi poolt kirikuelu korraldamiseks. Vene seaduste kogus oli kirikute kohta ligi 2500 paragrahvi, kuna meie 1925. a. usuühingute seaduses on ainult 30 paragrahvi. Vene seaduses oli kirik asutis, mil oma organid, varandused, juriidilise isiku õigused. Praegu pole meil kirikut endises mõttes, vaid on usuühingute liit. Kiriku varanduste õigusliku külje korraldamine on jäänud õhku rippuma. Vene seaduste alusel võis kogudusi ellu kutsuda keskametis, ilmaliku valitsuse nõusolekul; nüüd teeb seda siseministeerium. Usuühingute seadus on maksnud meil 7—8 aastat, kuid tagajärjed on väga kurvad. Põhjus peitub selles, et elukorraldamine kogudusis on jäetud põhikirja hoolde, mis aga väga juhuslik ja tingib korralagedust, sest tsiviilkohus lahendab asja liig pikaldaselt ja vaimuliku kohtu otsused on võimetud. Kokkuvõttes ei soovita kirikul riigilt korraga palju nõuda ja ka mitte usaldada voolu, kus kirikule kõik lubatakse, vaid leppida esialgselt sellega, et konsistooriumi otsustele antakse riiklik täidesaatev võim. Väiteid ei esita.

Korreferent õp. J. J ä r v e omas ettekandes „Kiriku põhikirjast ja riigi ning kiriku vahekorrast“ hoiatab kirikut organisatsioonilise külje üli- ja alahinde eest. Esitab järgmised praktilised ettepanekud:

a) Tuleb muuta usuühingute ja nende liitude seadus alusel, et kirik saab omavalitsuse (autonoomia) õiguse, mis kindlustab kiriku organite seaduslikkude otsuste täitmiseks riigivõimu toetuse, nii et riik tunnustab evg. lut. kirikut kui tervikut.

d) Tuleb kindlustada kirikule usuõpetuse kontrollist osavõtmise õigus ühes võimalusega kaastegev olla kooli üldise kasvatussuuna määramisel. Usuõpetus olgu sunduslik koolile ja õpilasele.

c) Matmispaikade seadust muuta nii, et kogudusilt võõrandatud ja nende valdamisel olevate matmispaikade kasutamiskorra määrajaks on kirik.

d) Perekonnaseisu seadust muuta, tunnistades kiriklikku paralleelregistratsiooni.

e) Teostada tasumaksmine kirikule ja kogudusile võõrandatud maade, metsade ja muu varanduse eest.

Ühenduse mõttes kuulatakse ära ka kolmas referaat praost G. Haller'ilt: „Mis järeldused peab tegema kirik viimasest rahvahääletusest“. Ta soovitab kiriku valitsemise ümberkorraldamist ja teeb kaks ettepanekut:

a) Prof. dr. H. B. Rahamägi poolt varem esitatud kiriku põhikirja muutmiskava saadetagu hiljemalt 15. veebr. praostkonna sinoditele tutvumiseks ja seisukoha võtmiseks.

b) Kirik niisugusena ärgu esinegu mingisuguste ettepanekutega seaduste muutmiseks, jättes seda riigimeeste teha, paludes Jumalat, et ta annaks ausaid ja tublisid riigimehi. —

Diskussioon riigi ja kiriku vahekordade küsimuse kohta muutub väga elavaks, tehakse rida erinevaid ettepanekuid. Et töö viljakust tõsta, valitakse komisjon järgmises koosseisus: õp. õp. Järve, Haller, Varik, Aunver, Viks ja Sommer, kes ettepanekud ses küsimuses redigeeriks, ühtlustaks ja siis konverentsile esitaks. Selle komisjoni eesistuja, praost G. Haller, tutvustab konverentsi komisjoni tulemustega, ja pikema diskussiooni järele võetakse riigi ja kiriku vahekorra kohta resolutsioon 5-es punktis vastu:

a) Tuleb muuta usuühingute ja nende liitude seadus alusel, et kirik saab omavalitsuse (autonoomia) õiguse, mis kindlustaks kiriku organite seaduslikkude otsuste täitmiseks riigivõimu toetuse, nii et riik tunnistab evg.-lut. kirikut kui tervikut.

b) Tuleb kindlustada kirikule usuõpetuse kontrollist osavõtmise õigus ühes võimalusega kaastegev olla kooli üldise kasvatussuuna määramisel. Usuõpetus olgu sunduslik koolile ja õpilasele.

c) Matmispaikade seadust muuta nii, et kogudustelt võõrandatud ja nende valdamisel olevate matmispaikade kasutamiskorra määrajaks on kirik.

d) Perekonnaseisu seadust muuta, tunnistades kiriklikku paralleelregistratsiooni.

e) Teostada tasumaksmine kirikult ja kogudustelt võõrandatud maade, metsade ja muu varanduse eest.

Juhataja prof. H. B. Rahamäe ettepanekul otsustatakse vastuvõetud resolutsioon ühes kõige materjaliga anda konsistooriumile ja paluda asja liikuma panemist. Konverents omalt poolt valib samaks otstarbeks komisjoni, kuhu kuuluvad — õp. J. Järv, praostid J. O. Lauri ja A. Grünberg.

Rektor prof. J. Kõpp omas kõnes „Piiskopi ametisse pühitsemise moodusest“, küsib kõige pealt, millise talitusega on siin tege mist, kas ordinatsiooniga, nagu ette näeb kiriku põhikiri — või introduktsiooniga, nagu ette näeb agenda? Selle küsimuse vastamiseks annab üksikasjalise, põhjaliku teadusliku ülevaate, kuidas Luther ise ja Lutheri kirik on vaadanud piiskopi ametisse pühitsemisele. Esitab kokkuvõttes järgmised väited:

a) Piiskopi ameti peale seadmine (introduktsioon) sünnib konsistooriumi poolt selleks määratud kirikus pühapäeval peajumalateenistuses pärast kiriku palvet.

b) Introdutseerijaks on konsistooriumi poolt selleks määratud ja volitatud E. E. L. K-u ametikandja ühes assistentidega.

c) Erilise valimise otsuse kuulutamise akt on liigne. Kutsumist võib introdutseerija mainida kõnes ning introdutseeritavale ette pandavas küsimuses ja sellele järgnevas deklaratsioonis.

d) Regaaliade üleandmise kord jääks konsistooriumil välja töötada.

e) Introdutseerimise liturgiline vorm anda liturgilisele komisjonile väljatöötamiseks.

Diskussioonis tekitab lahkarvamisi piiskopi rõivastus. Ühed eitavad, seda mainides, et Luther põhimõtteliselt loobus katoliku kiriku piiskopi toredusest ja rõivastusest. Teised ei karda nii palju katolitsismi ja rõhutavad traditsiooni tähtsust. Üldiselt jaatatakse aga, et piiskopi introdutseerijaks kutsutagu piiskop Rootsist või Soomest.

Konverents otsustab rektor prof. J. Kõpu väited anda konsistooriumile läbikaalumiseks ja seisukoha võtmiseks.

Õpetajate omavahelisel koosolekul kuulati ära Soome külalise õp. Kallio ülevaade Soome kiriku viimaste tähtsamate sündmuste kohta. Ta mainib, et tähtsamaks sündmuseks on V. T. uue tõlke tarvitusele võtmine, kuna U. T. juba varem uues tõlkes oli. Tutvustab uuema Soome usuteadusliku kirjanduse toodanguga, eriti mainides prof. Pietilä dogmaatika ilmumist,

samuti prof. Gulini, dr. Lehtonen, dr. Sormunen töid. Teeb ka tetavaks, et käesoleval suvel on kavatsusel Soome õpetajate matk Eesti. Muidu intern küsimuste all arutati mõningaid kirikuellu puutuvaid põhiküsimusi.

Misjonidirektor praost H. Põld tutvustab konverentsi oma tööga U. T. tõlke alal. Avaldatakse soovi, et ta selle tööga valmis jõuaks piibli juubelipäevaks ja ühtlasi palutakse praost Põld'u juubeli ettevalmistuste kavale mõelda.

Juhataja prof. H. B. Rahamägi loeb ette Soome ametivendade kirja kavatsetavast suvisest matkast Eesti 1934. a. Soovitab sellega ühenduses korraldada II Eesti-Soome õpetajate konverents. Aeg määratakse 2. ja 3. augusti peale asukohaga K. N. N. Ü. suvekodus Kannukal. Selle tege-lik läbiviimine jäetakse Usuteadlaste Konverentsi juhatus-eele.

Loetakse ette Soome külaliste tänukiri, millele vastab soojade sõnadega konverentsi juhataja.

Konverentsi nimel tänab juhatajat prof. H. B. Rahamäge praost G. Ruto põld tehtud suure töö ja armastuse eest konverentsi juhtimisel.

Juhataja lõpetab konverentsi 25. I kell 14.15 kõnega ainel Mt 6, 10 — Sinu tahtmine sündigu, palve ja lauluga. —

Pilku tagasi heites XVI Usuteadlaste konverentsile, mis oli töösisukamaid ja ar vurikkamaid, jääb tunne, et Eesti õpetajakond tervikuna on kompaktne jõud meie riigi ja rahva elus. Jääb ainult soovida, et pea üksmeelselt vastuvõetud otsusi ka sama üksmeeles teostatakse ja meie riigi, rahva ja kiriku hääkäekäiguks ning kõigepealt jumalariigi ülesehitamiseks üksteisi ei armastata ainult sõna ja keelega, vaid teo ja tõega. Siis on Jumala õnnistus meie ja meie tööga.

J. T.

Varia.

a) Toimetusele tulnud kirjandus.

Kirke og Folk. Kiriklik-kultuuriline kuukiri. Toimetajad: õp. H. Wellejus ja Niels Møller, dr. phil. — Odensee 1933.

Esimeses numbris leidub L. P. Fabriciuse, Gisleri ülemõpetaja, artikkel Eesti evang.-luteri usu kirikust: (Estlands evangelisk lutherske

Landskirke) (lhk. 24—32). Selles hästi kirjutatud artiklis antakse küll lühike, aga tabav ülevaade Eestist üldse, Eesti kiriku arengust iseseisvuse ajani, siis Eesti vaba rahvakirikust, kiriklikust elust, koolidest, koostööst jne. L. P. Fabricius on kohapeal, Eestis, Tallinnas ja Tartus, tutvunenud Eesti ja eesti kiriku oludega, seda saanud otsekohestest allikatest. Andmed on täpsad ja kindlad.

H. B. R.

b) Usuteaduskonna lõpetajaid 1933. a.

1. Raudsepp, Karl	1. II 33. lõpudipl.
2. Pöhl, Hjalmar	" "
3. Jürgenson, Aleksander	" "
4. Kirotar, Voldemar	7. II 33. "
5. Karm, Heinrich	30. III 33. "
6. Võso, Arnold	" "
7. Annast, Hugo	12. IV 33. "
8. Puhm, Oskar	3. V 33. "
9. Schultz, Johannes	31. V 33. õig. mag. tööd esitada.
10. Mühlen, Bernhard-Johannes	31. V 33. lõpudiplomiga.
11. Tiedt (Tiit), Karl Heinrich	31. V 33. õig. mag. tööd esitada.
12. Audova, Jaan	31. V 33. lõpudiplomiga.
13. Valdmann, Kristjan	18. IX 33. õig. mag. tööd esitada.
14. Kiisk, Karl	18. X 33. lõpudiplomiga.
15. Kutsar, Alice	6. XII 33. lõpudiplomiga.

c) Auhinnatud tööd 1933. a.

- Teem: „Neljanda evangeeliumi autor“ märgusõnaga „Johannes“ I auhind. Autor Adolf Horn.
- Teem: „Dialektilise teoloogia eshatoloogia“ märgusõnaga „Futurum aeternum.“ I auhind. Autor Elmar Silvester Teppan.
- Teem: „Psühhoanalüüsi vaated kristlikule dogmale“ märgusõnaga „ἀναλυσ.“ I auhind. Autor Paul Voldemar Koppel.
- Teem: „Kiriku võitlus alkoholismi vastu: ajalooline areng, eriti kodumaal, põhimõtted, tuleviku ülesanded“ märgusõnaga „Semeš.“ I auhind. Autor Johannes Selliov.
- Töö samale teemile. Märgusõna „Redemption.“ II auhind. Autor Elmar Teppar.
- Jutlus: 2 Kor. 6 1—10. II. auhind (kõrgem jutl. auh.). Johannes Selliov.
- Jutlus: sama tekst. III auhind (jutl. II auhind). Autor Karl Teel.

d) Auhinnatööde teemid 1934. a.

- Vana Testamendi teaduse alalt:
 - Nehemia raamatu põhiprobleemid.
- Ajaloolise usuteaduse alalt:
 - Luteri eshatoloogia tema sellekohaste väljenduste põhjal.
 - Liivimaa kiriklik seisukord Poola ajal, silmaspidades eriti eesti ala.
- Võrdleva uskudeteaduse alalt:
 - Astraalusundilised ollused eesti rahva usundis.
- Jutlus:
 - Jutlus teksti üle: Luuka ev. 13, 1—9 ühes eksegeetilis-homileetiliselt põhjendatud dispositsiooniga.

amtieren — ametlema.

Amts |eid — ametivanne. ||-fol-
ge — ametijärgus. ||-führung
— ametipidamine. ||-gebühr
— ametilõiv. ||-gewalt —
amativõimus. ||-handlung —
ametitalitus. ||-kleid — ameti-
rõivas. ||-kleidung — ameti-
rõivastis. ||-pflicht — ameti-
kohus. ||-pflichtig — ameti-
kohuslik, -kohuseline. ||-tracht
v. ||-kleidung. ||-vergehen —
ametalane süütegu.

Amulett — ohutis, amulett.

Anabaptis |mus — anabaptism.

||-t — taasristija, anabaptist.

||-tisch — taasristimislik,
taasristijaslik, anabaptistlik.

Anachoret — erak (-u), üksik-
lane, anahoreet. ||-enorden —
erakuteordu, üksiklasteordu.
||-entum — eraklus, anaho-
reetlus. ||-isch — eraklik, ana-
horeetlik.

Anakephalaiosis (recapitulatio)
— päädimine, pääditamine.

analog — sarnuslik, taone, ana-
loogne. ||-ie — sarnus, taosus,
analoogia. ||-ion — analoo-
gion, (pult). ||-on — sarnand,
analogon.

Anaphora — ülitus.

Anathema — anateem. ||-tisieren
— anateemima. ||-tismus —
anatematism.

anatolisch — idamaine, idamaa-.

anbet |en — palveldama, kum-
mardama. ||-ung — palvelda-
mine, kummardamine. ||-ungs-
würdig — palveldus-, kum-
mardusväärne.

Andacht — hardus, hardumus,
palvus. ||halten — palvust
pidama.

Andächt |elei — palvetsus.
||-eln — palvetsema. ||-ig —
harras.

Andachts |bilder — harduspildid.

||-buch — palveraamat. ||-heu-
chelei — harduseteesklus.

||-stunde — palvustund.

||-übung — harduseharjutus.

Andersgläubig |er — muu-usuli-
ne, teiseusuline. ||-keit — muu-
usulisus, teiseusulisus.

Andreaskreuz — andreserist.

Aneignung (Apperzeption) [der
Offenbarung] — [ilmutuse]
omastamine.

Anfechtung — kiusatus.

anflehen — anuma. ||-ung —
anumine.

angeboren (innatus) — kaasa-
sündinud.

ангельскій образъ — inglikuju.

ангеломудрый — ingeltark.

||-нравный — inglikombeline.

||-образный — inglikujuline.

||-подобный — inglisarnane,
tao(li)ne. ||-видный — ingli-
nāo(li)ne.

Angelusläuten — angeluskell. *
angewandt — rakendatud, ra-
kendus.

Angesicht — pale (gen. palge).

Angleichung — sarnastamine.

Anglikan |er — anglikaan(id).
||-isch — anglikaani, angli-
kaanlik. ||-ismus — anglikaan-
lus, anglikanism.

англиканство — anglikaanlus,
anglikanism.

anglokatholisch — anglokato-
liiklik, anglokato-liku.

Angst — hirm. ||-neurose — hirm-
muneuroos. ||-vorstellung —
hirmukujutus, hirmukujutelm.
||-zustand — hirmuseisund.

animali |sch — loomne. ||-smus —
animalism.

Animatismus — animatism.

Animismus — animism.

Ankunft (παρουσία) — tulek.

Anlage — eelsoodumus.

Annahme — oletus; omastamine.
Annalen — aastaraamatud, annaalid.

Annaten — annaadid.

Annihilation — annihilatsioon.

anno Domini — Issanda aastal.

Annunziaten — annuntsiaadid.

Anomie — seadusetus.

Anomöer — anomoioslased.

Anpassung — kohastamine, kohastumine.

Anrede — üte (gen. ütte).

anreden [jemanden] — üttama [kedagi].

Anregung — ergutus, virgutus.

anrufen — kutsuma. ||-ung — kutsumine.

anschauen — kaema, vaatama.

anschaulich — vaatlik, kaemuslik. ||-keit — vaatlikkus, kaemuslikkus.

anschauung — kaemus; vaade.

anschauungsformen — kaemisvormid. ||-ganzes — kaemistervik. ||-typen — kaemistüübid.

Ansehen der Person (προσωποληψία) — palgearvestamine.

ansehen, die Person (πρόσωπολαμβάνειν, פְּנֵי אִשָּׁה) — palet arvestama.

an sich — iseeneses.

Ansicht — vaade.

Ansprache — kõne. ||-halten — kõnet pidama.

Anstoss (συνάδελον) — pahanus, kiusatus, võrgutus, komistus, takistus, püünis. **Stein des** ||-es — komistuskivi.

Antelapsarier — antelapsaarid.

antemundan — maailmaelne.

antecedent — eelnev, antetsetentne.

Anthropo|dizee — antropoditse. ||-gonie — inimeseteke, antropogoonia. ||-latrie — inimesekummardus, antropolaatria.

||-logie — antropoloogia. ||-logisch — antropoloogiline.

||-morph — inimeskujune, antropomorfne. ||-morphismus — inimestamine, inimestus, antropomorfism. ||-pathisch — antropapaatiline. ||-sophie — antroposoofia. ||-sophisch — antroposoofiline. ||-theismus — antropoteism. ||-zentrisch — inimeskeskene, antropotsentriiline.

Antichrist — Antikristus, Vastukristus; vastukristlane, antikristlane. ||-lich — antikristlik, vastukristlik; kristuse-, kristluse-, ristiusuvastane.

Anti(diko)marianiten — anti(diko)mariaanid, -rianiidid.

Antidoron — aseand; antidoor.

ἀντίδωσις ἰδιωματῶν v. communicatio idiomatum.

antiklerikal — kirikuvastane, klerusevastane, antiklerikaalne.

Antiminsion — antiminsion.

antimoralisch — kõlblusevastane, antimoraalne.

Antinomie — antinoomia.

Antinom|ismus — antinomism. ||-ist — antinomist.

Antipapst — vastupaavst.

Antipapalismus — paavstlusevastatus, paavstivastatus.

Антипаща — antipaasapüha.

Antiphon(ie) — vastulaul, vahelduslaul, antifoona(ia).

Antiquität — muistis; muistsus.

Antisemit — juudivastane, antisemiit. ||-ismus — juudivastatus, antisemitism.

Antithe|se — vastuväide, antitees. ||-tik — vastandlikkus, antiteetika. ||-tisch — vastuväitlik, -teline, antiteetiline.

Usuteadusline Ajakiri

ilmub 1933. a. peale Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi ajakirjana (seni andis välja usuteaduskond) aastas neli numbrit à 32 lhk. kokku 128 lhk. Peale selle lisavihud.

Tellimise hind 1934. aastaks sisemaale **2 kr.**, välismaale **2 kr. 50 snt.**: üksiknumbri hind **50 snt.** Akad. Usuteadl. Seltsi liikmetele **1 kr.** aastakäik, üksiknummer **25 snt.** — Lisavihkude hind igakord eriti.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Pealadu Tartus, Akad. Usuteadl. Selts (Peeter Põllu t. 2) ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupl. (Ülikooli t. 15, Tartus), tel. 63. Toimkonna aadr.: Tartu, Peeter-Põllu t. 2. Akad. Usuteadl. Selts.

Vanemad aastakäigud ja lisavihud:

1.	aastakäik, 1926/27,	lhk. 200,	hind 2 kr. 32 snt.
2.	" 1927/28, "	269, "	2 " 72 "
3.	" 1928/29, "	204, "	3 " — "
4.	" 1929/32, "	196, "	3 " — "
5.	" 1933, "	128, "	2 " — "

Üksikud lisavihud:

- 1) O. Sild, Kas Tallinna doomkirik on kirikuloolises arenemis, käigus olnud piiskopikirikuks? 1926, Hind 50 snt.
- 2) Usuteaduslisi oskussõnu. Trükk otsas: ilmub uus trükk.
- 3) Tartu Usuteaduskond Rootsi ajal. 1932, hind 2 kr.
- 4) M. J. Eisen. Vändra Tõnn 1932. a. teadete valgustusel 1933, hind 50 snt.
- 5) Hugo Masing. Anatoti prohvet. 1933, hind 50 snt.

Muid Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi toimetusi:

- 1) Peeter Põld. Usuline kriis, 1932, hind 50 snt.
- 2) Hilda Kasak. „Ratsionalist“ ja psühhoanalüütiline ilma-vaade, 1933, hind 25 snt.

Ladu: Akad. Usuteadl. Selts, Tartu Peeter Põllu t. 2 ja Akadeem. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli t. 15, Tartus.